

Nr 177.

Ankom till riksdagens kansli den 8 juni 1945 kl. 2 em.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utläggande av vissa beställningar för försvarsändamål m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

(1:a avd.)

I propositionen nr 45 har Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 2 februari 1945, föreslagit riksdagen bemyndiga Kungl. Maj:t att medgiva utläggande av i berörda statsrådsprotokoll angivna beställningar för flygvapnet.

Vidare har utskottet till behandling i förevarande sammanhang förehaft dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *N. Holmberg* och *S. Linderot* (I: 124) och den andra inom andra kammaren av herr *H. Hagberg* i Luleå m. fl. (II: 241), i vilka hemställts, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om att för den av statsrådet och chefen för försvarsdepartementet förebådade utredningen i försvarsfrågan direktiv måtte utfärdas med hänsyn tagen till i motionerna närmare angivna synpunkter;

dels ock en inom andra kammaren av herr *E. Malmberg* i Stockholm väckt motion (II: 157), vari hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta utreda vårt försvarsväsendes tillstånd och behov med hänsyn tagen till förhållandena efter det pågående totala kriget.

I fråga om de skäl, motionärerna anfört till stöd för sina framställningar, får utskottet hänvisa till motionerna I: 124 och II: 157.

Departementschefen har i ärendet anfört i huvudsak följande.

Genom 1942 års försvarsbeslut (propositionen 210, riksdagens skrivelse 374) hade fastställts plan för den fortsatta utbyggnaden och organisationen av landets försvarskrafter under femårsperioden 1942/43—1946/47. I förhållande till 1936 års försvarsordning innebure denna plan väsentliga utökningar och ändringar i försvarets organisation, en omläggning i principiellt viktiga hänseenden av försvarets ledning ävensom materielanskaffning i betydande omfattning. Enligt planen beräknades försvarskostnaderna till i genomsnitt 755 miljoner kronor för varje i perioden ingående budgetår. Av dessa årskostnader belöpte 32 miljoner kronor på avskrivningar av nya byggnader och 157 miljoner kronor på

övriga engångskostnader. Kostnaderna vid genomförd organisation beräknades till omkring 650 miljoner kronor per budgetår. Till följd av 1944 års riksdags beslut om upprättande av ytterligare en jaktflottilj, Södertörns flygflottilj, utöver de i försvarsbeslutet avsedda flottiljerna hade kostnadsramen något vidgats.

Såsom framginge av årets statsverksproposition (inledningen till bilagan fjärde huvudtiteln) hade — ehuru endast halva perioden förflutit — organisationsprogrammet i väsentliga avseenden redan genomförts. De återstående delarna av programmet beräknades kunna genomföras före periodens utgång. Av vad i berörda sammanhang anförts framginge vidare, att femårsplanen beräknades kunna i huvudsak genomföras inom den i försvarsbeslutet angivna kostnadsramen. Det mindre överskridande av ramens slutsomma, som nu kunde förutses, vore ringa i förhållande till de totala kostnaderna. Hänsyn hade dock under rådande beredskapsförhållanden endast i vissa fall kunnat tagas till den faktiska belastningen å anvisade anslag. Huru denna belastning under fredsförhållanden komme att ställa sig kunde icke nu bedömas.

Vid de beräkningar, som verkstälts rörande belastningen på femårsplanens kostnadsram, hade bortsetts från sådana kostnader som med hänsyn till sin natur skulle bestridas vid sidan av kostnadsramen, nämligen dels utgifter sammanhängande med den anbefallda förstärkta försvarsberedskapen, dels vissa andra utgifter som icke skulle i detta sammanhang tagas i beräkning, dels ock utgifter till mötande av prisstegringar utöver det prisläge, på vilket femårsplanens kostnadsberäkningar baserats. Sistnämnda utgifter uppginge, såsom av statsverkspropositionen inhämtades, till avsevärda belopp.

Såsom av det sagda framginge upptoge femårsplanen engångsutgifter i betydande omfattning för anskaffning av materiel m. m. De anslag som erfordrades för genomförandet av denna anskaffning hade i huvudsak redan anvisats. Anslagen vore avsedda att täcka hela den på grundval av förutnämnda prisläge beräknade kostnaden för materielanskaffningen. Däremot hade medel ännu icke anvisats för påbörjande av den fortsatta materielanskaffning, som till ersättande av under femårsperioden och tidigare anskaffad materiel erfordrades efter femårsplanens genomförande. I de till grund för försvarsbeslutet liggande beräkningarna av kostnaderna för försvarsorganisationen efter femårsplanens genomförande hade upptagits betydande belopp för dylik fortsatt anskaffning. Bland de viktigare posterna finge nämnas följande, nämligen till förnyelse av stridsvagnsmateriel m. m. 20 miljoner kronor, till fartygsbyggnader för flottan 36 miljoner kronor, till anskaffning av artilleri- och annan teknisk materiel för marinen 7 miljoner kronor samt för anskaffning av flygmateriel närmare 110 miljoner kronor (häri äro icke inräknade de på Södertörns flygflottilj belöpande kostnaderna, något över 5 miljoner kronor), allt för budgetår räknat. Dessa och andra liknande kostnader inginge i det belopp av 650 miljoner kronor, vartill enligt det föregående årskostnaderna för försvarsorganisationen beräknats för tiden efter femårsplanens genomförande.

Även då fråga vore om materielanskaffning, som erfordrades till ersättande

av tidigare anskaffad materiel, måste självfallet beslut fattas i god tid före den beräknade tidpunkten för leveransen. Att utan vidare lägga ut nya beställningar å den tidigare anskaffade materielen vore enligt departementschefen icke att förorda. Ett sådant förfarande skulle betyda stillastående i tekniskt hänseende och därmed tillbakagång i fråga om försvarsmedlens effektivitet. Före beställningarnas utläggande måste man göra klart för sig, om ny materiel av avsett slag överhuvud taget borde med hänsyn till krigsteknikens utveckling eller av andra skäl anskaffas eller om icke i stället anskaffning av principiellt ny materiel borde ske. I varje fall måste erfarenheterna av den tidigare anskaffade materielen omsättas i ändringar och förbättringar i tekniskt hänseende. Nya typkonstruktioner måste ligga färdiga, innan överhuvud taget en ny beställning kunde ske. Allt detta krävde sin tid. Därtill komme den tid som åtginge, innan industrien kunde leverera den nya materielen och innan denna materiel kunde sättas in i stället för den gamla. I samma mån som stridsmedlen mekaniserats och tekniken utvecklats hade de avgöranden som i dessa hänseenden måste träffas blivit svårare och i ekonomiskt hänseende också mera vittsyftande.

Det sagda belyste, framhölle departementschefen, nödvändigheten av att i god tid besluta om materielleveranser för tiden efter den löpande femårsperiodens utgång.

I anknytning härtill anmälde departementschefen, att flygförvaltningen i skrivelse den 13 december 1944 framhållit, att förvaltningen med hänsyn dels till den långa genomloppstiden vid tillverkning av flygmateriel, dels ock lämpligheten av en någorlunda kontinuerlig och jämn belastning av den inhemska flygindustrien nödgades redan under budgetåret 1945/46 utlagga beställningar av flygmateriel, som skulle levereras först efter den 1 juli 1947. För dessa beställningar hade medel ännu ej anvisats. Ämbetsverket hade under hänvisning till vid skrivelsen fogade specifikationer hemställt, att Kungl. Maj:t måtte bemyndiga flygförvaltningen att under nämnda budgetår intill ett belopp av 47 miljoner kronor, att betalas efter den 1 juli 1947, utlagga erforderliga beställningar av flygmateriel, för vars anskaffning medel icke funnes disponibla under redan anvisade anslag.

Då medel för ändamålet, såsom av det sagda framginge, icke funnes anvisade, ansåge sig departementschefen icke utan riksdagens medverkan kunna förorda bifall till framställningen. Det borde, framhåller departementschefen, i detta sammanhang beaktas, att 1942 års försvarsbeslut icke innebure fastställandet i egentlig mening av en ny försvarsorganisation utan, såsom av det föregående framginge, syftade till att fastställa en plan för det fortsatta organisationsarbetet inom försvaret under en viss tidrymd. Såsom departementschefen anförde vid tillkallandet av 1941 års försvarsutredning, vars förslag i det väsentliga legat till grund för 1942 års försvarsbeslut, syntes den tidrymd, för vilken en dylik plan närmast skulle gälla, böra sättas till fem år; den utbyggnad av vissa vapengrenar som närmast komme i fråga syntes nämligen väl låta sig inpassa i en sådan tidrymd, medan å andra sidan en längre tid än denna knappast kunde med någon grad av säkerhet överblickas.

Från dessa utgångspunkter verkställdes det utredningsarbete, som låg till grund för försvarsbeslutet, och mot denna uppläggning av frågan anfördes ej från riksdagens sida någon erinran.

Det kunde alltså konstateras, framhölle departementschefen, att — även om kostnaderna för försvaret för tiden efter femårsprogrammets genomförande angivits i 1942 års försvarsbeslut — detta beslut icke innefattade något principavgörande rörande försvarsorganisationens gestaltning för tiden efter budgetåret 1946/47. Helst borde förutnämnda framställning från flygförvaltningen upptagas i sitt samband med frågan om huru försvarsorganisationen i fortsättningen skulle vara utformad. Då denna fråga krävde ingående och tidskrävande överväganden, medan flygförvaltningens framställning borde avgöras redan under loppet av innevarande budgetår, ansåge sig departementschefen redan i detta sammanhang böra föreslå Kungl. Maj:t att underställa riksdagen den av flygförvaltningen väckta frågan. På grund av vad nyss anförts syntes det departementschefen naturligt att, innan riksdagen ansåge sig kunna taga ställning till ett förslag i ämnet, riksdagen ville åga någon kännedom om de riktlinjer, efter vilka försvarsorganisationen kunde tänkas bli utformad under tiden närmast efter den löpande femårsperiodens slut. Givetvis kunde i detta hänseende nu allenast bli fråga om tidpunkten för den utredning i ämnet, som tydligen bleve erforderlig, direktiven för densamma och sättet för dess utförande.

I sistnämnda avseende vore det ur många synpunkter — ej minst med hänsyn till lämpligheten av att vinna direkt anslutning till den löpande femårsperioden — önskvärt, framhåller departementschefen, om det förslag, som kunde komma att framgå som resultat av utredningen, kunde föreläggas 1947 års riksdag. Enligt departementschefens mening borde eftersträvas att så kunde ske. Fördenskull borde utredningen igångsättas så snart som möjligt. At överbefälhavaren hade departementschefen därför för någon tid sedan uppdragit att förbereda en dylik utredning. Sålunda utarbetades inom försvarsledningen organisationsförslag på grundval av strategiska bedömanden och under hänsynstagande till erfarenheterna från det pågående kriget och till utvecklingstendenserna. Det syntes departementschefen lämpligt, att för den fortsatta utredningen särskilda sakkunniga tillkallades inom försvarsdepartementet. Det vore departementschefens avsikt att i sinom tid hos Kungl. Maj:t hemställa om bemyndigande härtill.

Vid utredningen bleve det, framhåller departementschefen, en viktig uppgift att söka ytterligare anpassa försvarets organisation och inriktning efter erfarenheterna från det nu pågående kriget. Dessa erfarenheter, som ofta icke vore entydiga, måste granskas och sovras. De måste bedömas med hänsyn tagen till vårt lands speciella förhållanden och ekonomiska möjligheter. Det material och de slutsatser, som framkommit som resultat av den nu pågående utredningen inom försvarsledningen, måste härvid tillgodogöras. De rön, som särskilt under beredskapstiden gjorts inom vårt land, måste beaktas och resultatet av den forskningverksamhet på det militära området, som under denna tid energiskt bedrivits, tillvaratagas i den mån så borde ske. Målet måste

vara en ytterligare effektivisering och modernisering av försvarsmedlen och försvarsorganisationen inom ramen för våra ekonomiska möjligheter och med aktgivande på att försvarsorganisationen — exempelvis genom långt driven motorisering — icke bleve i så hög grad beroende av tillförseln från utlandet eller av industriell kapacitet, att den vid avspärrning icke kunde effektivt under längre tid fungera. Denna del av utredningen måste enligt departementschefen ske förutsättningslöst även i den meningen att utredningen icke finge tveka att slopa eller med andra försvarsanstalter ersätta sådana delar av försvarsorganisationen, som tilläventyrs kunde finnas icke längre ha berättigande.

Vid utredningen borde samtidigt ske en ingående granskning av organisationen i avsikt att skära bort alla kostnader, som icke vore strängt nödvändiga, och för att skapa betingelse för större stramhet i medelsanvändningen. Att på denna väg åtskilliga besparingar skulle kunna ernås syntes departementschefen icke uteslutet. Det borde nämligen observeras, att vid utarbetandet av den nu gällande försvarsplanen huvuduppgiften vore att snabbt få organisationen att fungera på ett ändamålsenligt sätt, medan tillfälle till en mer ingående granskning ur sparsamhetssynpunkt icke gäves. Under sådana omständigheter vore det enligt departementschefen förklarligt, om organisationen på åtskilliga punkter fått en större omfattning än som varit alldeles nödvändig. All dylik överorganisation borde givetvis slopas. Utredningen borde i kontakt med statens organisationsnämnd och försvarets centrala organisationskommitté samt med förvaltningsmyndigheterna söka påskynda och stimulera rationaliserings- och besparingsarbetet inom försvaret för vilket en överblick lämnats vid anmälan av årets statsverksproposition. Utredningen borde själv undersöka möjligheten av sådana organisationsändringar, som på grund av sin omfattning eller speciella karaktär icke kunde väntas komma under bedömande vid nyssnämnda av andra organ bedrivna rationaliserings- och besparingsarbete men som kunde väntas leda till förenklingar och besparingar. Utredningen borde härvid söka intressera beställnings- och befattningshavare inom försvaret att komma med uppslag till dylika åtgärder och borde överhuvud taget söka i detta arbete nyttiggöra det ökade intresse för rationellare organisationsformer och arbetsmetoder, som under de senare åren förmärkts inom försvarsväsendet.

I samband med igångsättandet av 1941 års försvarsutredning var frågan om möjligheterna för och konsekvenserna av en mera permanent ökning av försvarsutgifterna, sedd ur realekonomiska och statsfinansiella synpunkter, föremål för övervägande. Även 1941 års försvarsutredning ägnade denna fråga uppmärksamhet. De synpunkter, som därvid framkommo, togos till utgångspunkt vid avvägningen av den kostnadsram för försvaret, varifrån 1941 års försvarsutredning utgått vid uppgörandet av sitt förslag och som sedermera i huvudsak fastställdes vid 1942 års försvarsbeslut. Utredningen framhöll i denna fråga för egen del, att försvarsutgifter av avsedd storlek jämte de under kriget starkt ökade civila utgifterna för mera normala behov faktiskt kunnat täckas av löpande inkomster i riksstatsförslaget för budgetåret 1942/43, och konstaterade på grund därav, att spørsmålet om finansieringen av försvars-

utgifter av angiven höjd alltså kunde lösas. Här antydda undersökningar utvisade i övrigt, att den angivna kostnadsramens storlek i förhållande till nationalinkomsten icke vore ägnad att väcka farhågor ur allmänna ekonomiska synpunkter. Att däremot finanspolitiskt större svårigheter kunde komma att yppa sig fördoldes icke. Detta senare underströks också av statens industrikommission, som likväl kom till den uppfattningen, att en utbyggnad av försvaret på föreslaget sätt icke kunde sägas vid oförändrade ekonomiska förhållanden i någon mera allvarlig grad komma att belasta folkhushållet. Vid anmälan av försvarspropositionen förklarade departementschefen sig kunna i allt väsentligt dela de sålunda anförda synpunkterna. Man kunde icke undgå att observera — yttrade departementschefen — att ingen ansvarig myndighet ansett sig kunna förorda en mer avsevärd utvidgning av kostnadsramen, ehuru tvivelsutan en viss förstärkning av försvarskrafterna i flera hänseenden ansetts önskvärd. Detta berodde enligt departementschefens mening därpå, att — även om de av utredningen beräknade kostnaderna vid fortsatt ekonomiskt framåtskridande väl kunde bäras — förhållandet vid ett ogynnsammare ekonomiskt läge kunde bli ett annat. Skulle längre perioder av stagnation eller depression drabba vårt ekonomiska liv, syntes dessa kostnader komma att innebära en allvarlig ekonomisk påfrestning för landet. På grund härav måste försiktighet iakttagas när det gällde att binda statens resurser för försvarsändamål under en följd av år. Att gå utöver den föreslagna kostnadsramen borde därför icke komma i fråga.

Även vid övervägandet av frågan om försvarsorganisationens gestaltning efter utgången av den löpande femårsperioden trängde sig givetvis de ekonomiska och statsfinansiella synpunkterna i förgrunden. Läget hade såtillvida numera ändrats som kriget och därmed även vår militära och civila beredskap dragit längre ut på tiden än man vid de till grund för 1942 års försvarsbeslut liggande övervägandena hade anledning räkna med. Samhällets ekonomi hade därigenom utsatts för stark påkänning, och statsskulden hade avsevärt ökats. Det kunde icke undgås, att dessa förhållanden övade inflytande på den ekonomiska ram, som borde tillmätas åt försvarsväsendet. Det rationaliserings- och besparingsarbete som i det föregående berörts borde kunna — målmedvetet genomfört — avsätta resultat i form av icke oväsentliga besparingar. Det vore departementschefens förhoppning att i första hand på denna väg, genom naturliga begränsningar och förenklingar, det skulle bli möjligt att påtagligt minska försvarets andel i de totala statsutgifterna. Med hänsyn till det anförda kunde det bli nödvändigt att därutöver åstadkomma kostnadsminskningar genom att tränga ihop den år 1942 för fred tänkta ramen för försvaret. Så borde dock ske endast under förutsättning att det pågående kriget utmynnade i ett tillstånd, i vilket åtminstone för överskådlig tid möjligheter syntes föreligga för fredens bevarande inom vår närmaste omgivning. I viss mån måste arten och omfattningen av dylika beskrningar i försvarsorganisationen bli beroende av möjligheterna att på förut antydda vägar nå fram till en minskning av försvarsutgifterna. En huvudsynpunkt härvid måste vara, att för-

svarsorganisationens effektivitet genom dylika åtgärder i minsta möjliga mån rubbades. Försvarsorganisationen måste kunna effektivt fungera och från fred snabbt kunna omställas till att slagkraftigt möta angreppsföretag mot vårt land. Med de förhållandevis goda materiella resurser, som försvaret numera förfogade över och som på kort tid, med stora svårigheter och för dryga kostnader anskaffats under beredskapsåren, borde det icke vara någon olöslig uppgift att komma fram till en försvarsordning som vore godtagbar ur militär synpunkt och förenlig med vårt lands ekonomiska förhållanden i fortsättningen.

På grunderna huru en dylik översyn av försvarsorganisationen skulle kunna ske för den händelse den allmänna utvecklingen i världen det medgäve ansåge sig departementschefen icke böra här närmare ingå. Det borde bli den nya försvarsutredningens uppgift att i första hand verkställa den avvägning som borde ligga till grund för förslag i ämnet.

Vissa förutsättningar måste emellertid enligt departementschefens förmenande vara för handen för att försvaret skulle kunna fylla sitt ändamål och försvarsutgifterna överhuvud taget giva ett godtagbart utbyte.

En säker slutsats borde redan nu kunna dragas av krigserfarenheterna, den nämligen att en god utbildning av de värnpliktiga vore en nödvändig förutsättning för att ett försvarsväsende med framgång skulle kunna fylla sin uppgift att avhålla en angripare eller, om detta ej lyckas, med framgång genomföra försvarsstriden. Den fortgående mekaniseringen av stridsmedlen, det ökade antalet vapen, de nya taktiska metoderna, de större krav som ställdes i fråga om samverkan med andra truppslag hade tillika med andra faktorer bidragit till att ytterligare öka anspråken på den enskilde soldaten. Även om — vilket icke syntes i och för sig uteslutet — det vore möjligt att genom olika åtgärder ernå ett bättre utnyttjande av värnpliktstiden, borde de tidsvinster, som därigenom kunde uppkomma, mer än uppvägas av ständigt växande behov av ytterligare utbildning. En minskning av värnpliktstiden under den, som bestämts av 1941 års riksdag och som understeg den i många länder sedan länge stadgade, syntes departementschefen därför icke möjlig.

Värnpliktskontingenternas ringa storlek i vårt land vore också en faktor, som ledde till ofrånkomliga slutsatser. Sverige vore litet vad befolkningsnumerären beträffade men stort till ytvidden. För att kunna föra ett effektivt försvar vore det nödvändigt att, då så erfordrades, härför taga i anspråk alla som kunde bära vapen och ej måste sysselsättas med andra uppgifter. Det vore i jämförelse med förhållandena i många andra länder ett mycket begränsat antal män som kunde avdelas härför. Till yttermera visso vore, till följd av nativitetsminskningen under 1920-talet och någon tid därefter, för de närmaste åren en kraftig, successiv nedgång i den årliga värnpliktskontingentens storlek att emotse, som beräknades leda dithän att antalet värnpliktiga år 1954 med över 100 000 understeg motsvarande antal år 1945. Detta medförde att det även i fortsättningen bleve nödvändigt att utbilda alla vapenföra. Den av departementschefen förordade försvarsutredningen borde räkna härmed och även överväga lämpliga åtgärder i syfte att undvika att värnpliktiga, utbildade i vapentjänst, i så rela-

tivt stor utsträckning som nu vore fallet toges i anspråk för andra uppgifter i krigstid.

Slutligen måste, såsom redan antytts, teknikens framsteg noggrant tillvaratagas vid försvarsorganisationens uppbyggande, men även successivt i fortsättningen. Det kunde icke nog starkt framhållas, att ett litet land måste — i den mån så kunde ske — med kvalitet ersätta vad som bruste i kvantitet.

Mot bakgrunden av det anförda återkomme departementschefen till den av flygförvaltningen berörda frågan om bemyndigande att utlägga vissa beställningar avseende tiden efter löpande femårsperiods utgång. Denna fråga vore till sin natur sådan, att en fullständig redogörelse icke kunde lämnas till statsrådsprotokollet. Närmare upplysningar i ärendet torde av riksdagens vederbörande utskott få inhämtas av de handlingar, som till utskottet överlämnades. I detta sammanhang begränsade sig departementschefen till att yttra följande.

Såsom redan nämnts avsåge flygförvaltningens framställning beställningar till en kostnad av 47 miljoner kronor. Härav belöpte omkring 15 miljoner kronor på reservdelar till sådana flygplan och motorer, som inginge i det för femårsperioden 1942/47 fastställda anskaffningsprogrammet. Reservdelarna erfordrades icke förrän efter femårsperiodens slut, men av ekonomiska skäl vore det önskvärt att desamma kunde anskaffas i omedelbar anslutning till de flygplan och motorer, för vilka de vore avsedda. Ett uppskov med beställningen av reservdelar skulle medföra avsevärda merkostnader, varjämte vissa produktionstekniska svårigheter skulle vållas industrien.

Av det av flygförvaltningen angivna beloppet hänförde sig vidare sammanlagt omkring 5 miljoner kronor till markmateriel m. m. Återstoden, omkring 27 miljoner kronor, avsåges till en mindre del till förberedelser för viss flygplantyp samt i övrigt till anskaffning av motorer m. m. för flygplan, vilka borde kunna ingå i flygvapnets organisation under åren närmast efter femårsperiodens slut såsom ersättning för då föråldrade flygplan. Såsom närmare framginge av en härutinnan i årets statsverksproposition (fjärde huvudtiteln, s. 245 och 246) lämnad redogörelse hade i femårsperiodens anskaffningsplan för flygmateriel beräknats medel för vissa konstruktionsarbeten m. m. avseende sådana nya motorer m. m. Vid anmälan av statsverkspropositionen anförde departementschefen i denna fråga att, därest det av flygförvaltningen planerade projekteringsarbetet skulle utföras i den omfattning och i den takt, som av flygförvaltningen förutsatts, belastningen å försvarsbeslutets kostnadsram för ifrågavarande ändamål med hänsyn härtill skulle komma att överstiga vad som kunnat förutses vid upprättandet av försvarsbeslutets kostnadskalkyler. För sin del kunde departementschefen icke tillstyrka, att kostnadsramen för anskaffning av flygmateriel under femårsperioden av nu angivna skäl överskredes. I den mån icke besparingar i andra avseenden kunde tagas i anspråk för här berörda ändamål, borde därför erforderliga begränsningar i programmet vidtagas. Härför erfordrades emellertid ytterligare överväganden. Med beaktande av nu anförda synpunkter förutsatte departementschefen, att Kungl. Maj:t skulle äga besluta om sådan in-

riktning av konstruktionsarbetet, att flygvapnets materielanskaffning för tiden efter femårsperiodens slut — utan att de å femårsperioden belöpande kostnaderna härför överskred nyssberörda kostnadsram — skulle kunna ske efter så moderna riktlinjer som möjligt.

Enär de utredningar, som måste föregå ett beslut rörande här avsedda frågor, ännu icke vore avslutade, måste flygförvaltningens beräkning av medelsbehovet efter femårsperiodens slut för beställningar, som borde utläggas under budgetåret 1945/46, betraktas såsom preliminär. Det av flygförvaltningen beräknade beloppet borde anses såsom ett maximibelopp.

Oavsett den närmare utformningen av den försvarsorganisation, som kunde komma att bli bestående efter femårsperiodens slut, måste det anses säkert, att i densamma komme att erfordras flygplan och flygplansmateriel av modern konstruktion. Det syntes därför icke behöva möta betänkligheter att bemyndiga flygförvaltningen att utlägga beställningar inom den av ämbetsverket angivna kostnadsramen. Det borde beaktas, att bemyndigandet avsåge ett belopp, som vore mindre än hälften av det årsanslag, som vid tillämpning av de i 1942 års försvarsbeslut angivna grunderna skulle anvisas efter femårsperiodens utgång för anskaffning av flygmateriel. Emellertid förutsatte departementschefen, att det skulle ankomma på Kungl. Maj:t att — liksom hittills skett — på grundval av en mer ingående utredning från flygvapnets sida närmare pröva vilken flygmateriel som skulle anskaffas.

Det kunde förutses, att frågor kunde uppkomma om ytterligare materielanskaffning av den art som nu angivits liksom om anvisande av medel för särskilda undersökningar. I den mån så bleve fallet, borde riksdagen successivt underställas dylika ärenden.

Departementschefen erinrade, att anslag till bestridande av de av flygförvaltningen angivna kostnaderna erfordrades först för budgetåret 1947/48.

I likhet med föredragande departementschefen finner utskottet erforderligt, att frågan om försvarsorganisationens framtida gestaltning upptages till övervägande i god tid före utgången av den löpande femårsperioden för försvarets utbyggande och organisation.

Utskottet.

Utskottet vill i huvudsaklig anslutning till propositionen framföra vissa synpunkter rörande utredningsarbetet i fråga om den nya organisationen. Därvid må framhållas vikten av att den blivande utredningen söker tillvarata alla de erfarenheter och rön i tekniskt hänseende, som vunnits under det pågående kriget, varvid hänsyn givetvis bör tagas till vårt lands speciella förhållanden och ekonomiska möjligheter. Erinras må, hurusom krigserfarenheterna utvisat nödvändigheten för en försvarsorganisation att äga en effektiv och modern utrustning och hurusom den snabba utvecklingen under de senare åren framkallat behov av en komplettering av försvarets materielutrustning med nya försvarsmedel. Även de taktiska metoderna och därmed de krav, som ställas på de särskilda försvarsenheternas organisation och sammansättning, hava påverkats av den senaste tidens utveckling.

Med avseende å övningstiden torde några delade meningar icke råda där-
om, att, såsom krigserfarenheterna också bestyrkt, en god utbildning är en
viktig förutsättning för att ett försvarsväsende skall kunna effektivt fylla
sina uppgifter. Frågan om övningstidens längd bör givetvis bedömas från
denna utgångspunkt och med hänsyn tagen till den skärpning i olika hänse-
enden av de krav, som det moderna kriget ställer på den enskilde soldaten.
Vid utredningsarbetet bör hänsyn även tagas till att den minskning i värn-
pliktskontingenterna, som blir en följd av nativitetsminskningen under 1920-
talet och någon tid därefter, nödvändiggör en utbildning av alla vapenföra.
Enligt utskottets mening bör emellertid uppmärksamhet samtidigt ägnas frå-
gan om de inskrivningsskyldigas uttagning till värnpliktstjänstgöring, så att
befogade invändningar ur hälsosynpunkt icke kunna framställas.

Vidare måste vid utredningen de ekonomiska synpunkterna noga beaktas.
Otvivelaktigt förhåller det sig så, att inom försvaret åtskilliga besparingsmög-
ligheter kvarstå outnyttjade. Vid övervägande rörande försvarsorganisatio-
nens utformning böra dessa möjligheter att nedbringa kostnaderna noga upp-
märksammas. Organisationen bör förenklas i den mån så är möjligt och re-
sultatet av det genom olika organ pågående rationaliseringsarbetet utnyttjas.
Till vad departementschefen härutinnan anfört ger utskottet sin anslutning.
Om de fortsatta övervägandena ge vid handen, att det icke är möjligt att på
denna väg nå påtagliga resultat, och förhållandena efter krigets slut synas
möjliggöra fredens bevarande i vår närmaste omgivning, kan det — med hän-
syn till vårt lands ansträngda finansiella läge efter försvarsberedskapens av-
veckling — bliva erforderligt att åstadkomma kostnadsminskningar genom
justeringar i den organisationsram, som genom 1942 års försvarsbeslut avsetts
för försvaret. Härvid bör iakttagas, att den blivande försvarsorganisationen
kan effektivt fungera och från fred snabbt omställas till att slagfärdigt
möta angreppsföretag mot vårt land.

Utskottet har med det anförda i korthet framfört vissa allmänna syn-
punkter rörande försvarsorganisationens utformning i fortsättningen. Att i
övrigt angiva någon bestämd ståndpunkt eller några särskilda riktlinjer för
utredningen synes utskottet icke lämpligt, då enligt utskottets mening det
bör tillkomma den nya försvarsutredningen att fritt och obundet pröva alla
de omständigheter, som kunna inverka på bedömandet av detta omfattande
spörsmål, så mycket mer som under den övergångstid, utredningen sannolikt
kommer att pågå, ännu ovissa faktorer kunna komma att öva inflytande på
organisationens slutliga gestaltning.

Vad departementschefen yttrat rörande formerna för utredningens bedri-
vande giver icke utskottet anledning till annat uttalande än att utskottet vill
framhålla önskvärdheten av att förslag till ny försvarsorganisation om möj-
ligt kan föreläggas 1947 års riksdag.

Motionen II: 157 torde få anses besvarad med vad utskottet ovan anför-
t. Vad däremot beträffar motionerna I: 124 och II: 241 följer av utskottets ställ-
ningstagande till frågan om riktlinjerna för utredningsarbetet, att utskottet
avstyrker nämnda båda motioner.

Såsom av den föreliggande propositionen framgår är det icke görligt att i avbidan på den blivande utredningens resultat och ställningstagandet därtill uppskjuta vissa materielanskaffningar, som avsetts skola belasta anslagen för tiden efter utgången av löpande femårsperiod men vilkas effektuerande drager så avsevärd tid, att beställningar måste utläggas före femårsperiodens utgång. Det förslag om utläggande av beställningar å flygmaterial inom det maximibelopp av 47 miljoner kronor, som i sådant hänseende framlagts i propositionen, kan av utskottet godtagas. Utskottet förutsätter dock, att Kungl. Maj:t skall i vanlig ordning pröva enskildheterna i anskaffningsprogrammet, och utgår från att anslag för kostnadernas bestridande icke erfordras förrän efter den löpande femårsperiodens utgång.

Under åberopande av det anförda hemställer utskottet,

- a) att riksdagen må bemyndiga Kungl. Maj:t att medgiva utläggande av i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 2 februari 1945 angivna beställningar för flygvapnet;
- b) att motionerna I: 124 och II: 241 icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda;
- c) att motionen II: 157 må anses besvarad med vad utskottet ovan anfört.

Stockholm den 8 juni 1945.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar *Johan Bernhard Johansson, Oscar Olsson, Lindström, Gränebo, Bernhard Nilsson, Karl Andersson, Mannerskantz, Heiding, Gustaf Karlsson, Gustaf Iwar Anderson, Gillström* och *Elon Andersson*; samt

från andra kammaren: herrar *Törnkvist, Skoglund* i *Doverstorp*, *Svensson* i *Grönvik*, *Ward, Pettersson* i *Dahl*, *Staxäng, Hall, Lindholm*, fru *Alvén*, herrar *Boman* i *Kieryd*, *Pettersson* i *Degerfors* och *Thapper*.
